Limbi quechua

De la Wikipedia, enciclopedia liberă

*Acest articol se referă la **limba vorbită în America de Sud**. Pentru alte utilizări, vedeți Quechua (dezambiguizare).*

Quechua, în *limba quechua*, **Qhichwa simi**, sau **Runa Simi**, este o limbă nativ americană a Americii de Sud. A fost vorbită de-a lungul munților Anzii Cordilieri cu mult înainte de constituirea Imperiului Inca, care a folosit-o ca limbă oficială. Quechua este larg folosită astăzi în diferite regiuni ale Anzilor și a Altiplano, prezentând diferite varietăți, care sunt cunoscute sub numele colectiv de dialecte quechua, fiind astăzi vorbită de peste 14 milioane de oameni (dintre care cel puțin 10 milioane sunt vorbitori nativi) din America de Sud, incluzând Peru, sud-vestul și centrul Boliviei, sudul Columbiei și al Ecuador-ului, nord-vestul Argentinei și nordul Chile. Este cea mai răspândită limbă vorbită de locuitorii nativi ai celor două Americi.

Deși a fost tratată la modul general ca o singură limbă, cei mai mulți dintre lingviști consideră că ceea ce se numește *quechua* este o familie de limbi de tip quechua, având aproximativ 46 de dialecte, care pot fi grupate în cel puțin șapte limbi.[2] [3] [4]

Quechua este o limbă regulată aglutinantă, spre deosebire de limbile de fuziune. Ordinea normală într-o propoziție este SOV (subiect - obiect - verb). Numărul mare de sufixe schimbă semnificația cuvintelor, conferindu-le nuanțe subtile de sens. Printre cele mai notabile aspecte gramaticale se numără conjugarea bipersonală (verbele trebuie să fie conjugate simultan în relație cu subiectul și obiectul), evidențialitatea (indicarea sursei și a gradului de cunoaștere al afirmațiilor), particule indicând topicul, precum și sufixe indicând cine este beneficiarul unei acțiuni, respectiv atitudinea vorbitorului față de acțiune.

Cuprins

Istorie

Distribuție geografică

Număr de vorbitori

Vocabular

Fonologie

Quechua

Qhichwa Simi / Runa Shimi / Runa Simi

Vorbită în	Argentina, Bolivia, Chile, Columbia, Ecuador și Peru
Regiuni	Anzii Cordilieri
Număr de vorbitori	circa 14 milioane, dintre care 10.5 milioane vorbitori nativi (locul 65)
Sistem de scriere	alfabetul latin

Clasificare

Quechuan

- Quechua

Statut oficial și codificare

Limbă oficială în	Peru și Bolivia
Organ de reglementare	Academia Mayor de la Lengua Quechua
ISO 639-1	qu
ISO 639-2	que
ISO 639-3 (cel mai răspândit dialect)	que[1]
SIL	q

Răspândire în lume

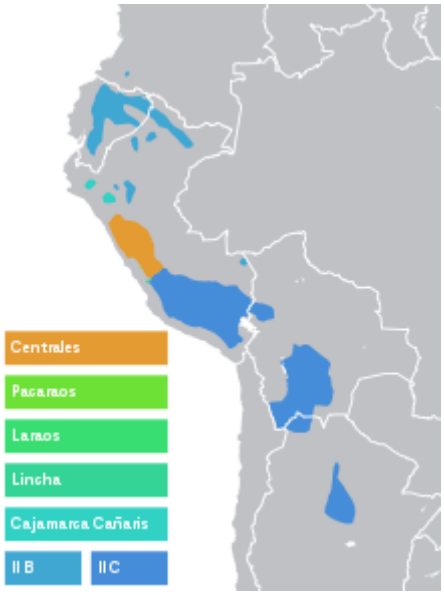

- Vocale
- Consoane

Sistemul de scriere

Gramatică

- Pronumele personale
- Adjective
- Numerale
- Substantive
- Adverbe
- Verbe
- Particule gramaticale
- Evidențialitate

În cultura populară

Vezi și

Note

Referințe

Bibliografie

Legături externe

Puteți vizita Wikipedia **în Quechua**
.
Această pagină poate conține caractere Unicode
Modifică date / text (https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=Limbi_quechua&action=edit&section=0)

Istorie

Distribuție geografică

Astăzi există patru grupuri mari:

- Quechua I sau *Waywash*, cea mai întâlnită ramură a quechuei,[5]
- Quechua II sau *Wanp'una (Călător)* este împărțită pe trei ramuri.

Număr de vorbitori

- Argentina: 100.000
- Bolivia: 2.100.000 (2001)
- Brazilia: necunoscut
- Columbia: 9.000 (etnolog)
- Ecuador: între 500.000 și 1.000.000
- Peru: 3.200.000 (1993)

Vocabular

Fonologie

Descrierea de mai jos se aplică dialectului Cuzco ; există diferențe mari pentru alte varietăți de quechua.

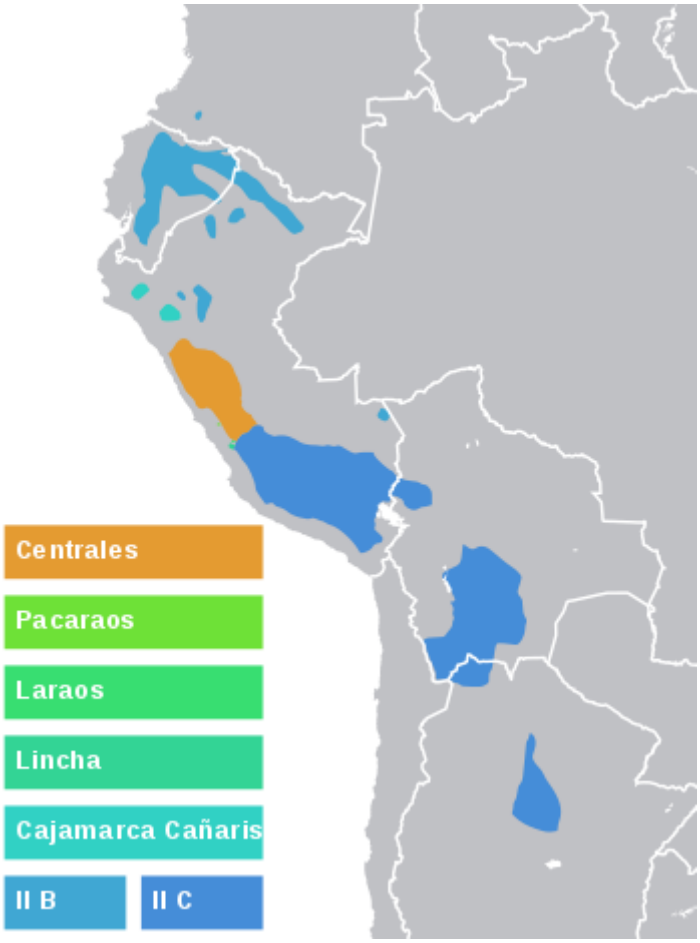

Vocale

Quechua folosește doar trei vocale: /a/ /i/ și /u/, asemănător cu limba aymara. Vorbitorii monolingvi pronunță aceste vocale [æ] [ɪ] și respectiv [ʊ], deși vocalele spaniole /a/ /i/ și /u/ pot fi folosite. Când vocalele apar lângă consoanele uvulare /q/, /qʼ/ și /qʰ/, sunt pronunțate [ɑ], [ɛ] și [ɔ].

Consoane

	labială	alveolară	postalveolară	palatală	velară	uvulară	glotală
oclusivă / africată	p	t	tʃ		k	q	
oclusivă sau africată aspirată	pʰ	tʰ	tʃʰ		kʰ	qʰ	
ejective	pʼ	tʼ	tʃʼ		kʼ	qʼ	
fricative		s					h
nazală	m	n		ɲ			
laterală		l		ʎ			
bătută		ɾ					
sonantă				j	w		

Niciuna dintre oclusive și fricative nu sunt sonore; sonorizarea nu este fonemică în vocabularul nativ quechua al varietății moderne Cuzco.

Aproximativ 30% din vocabularul prezent în quechua modernă este preluat din limba spaniolă și este posibil ca unele sunete spaniole (cum ar fi f, b, d, g) să fi devenit fonemice, chiar și pentru vorbitorii monolingvi de quechua.

Sistemul de scriere

Gramatică

Pronumele personale

În quechua, există șapte pronume personale, șase dintre ele sunt cele comune multor limbi, **eu, tu, el / ea**, respectiv **noi, voi** și **ei /ele**, dar persoana întâi plural (**noi**) este nuanțată, existând două forme, cea care semnifică "noi cu tine/voi", numită *inclusivă*, respectiv cea care semnifică "noi fără tine / voi", numită *exclusivă*. Quechua adaugă, de asemenea, sufixul *-kuna* la persoanele a doua și a treia singular, *qam* și *pay* pentru a crea formele de plural *qam-kuna* și *pay-kuna*.

		Number	
		Singular	***Plural***
Persoană	***Întâi***	Ñuqa	Ñuqanchik *(inclusiv)* Ñuqayku *(exclusiv)*
	A doua	Qam	Qamkuna
	A treia	Pay	Paykuna

Adjective

Adjectivele în Quechua sunt întotdeauna plasate înaintea substantivelor. Ele sunt defective de gen și număr.

Numerale

- Numerale cardinale. *ch'usaq* (0), *huk* (1), *iskay* (2), *kimsa* (3), *tawa* (4), *pichqa* (5), *suqta* (6), *qanchis* (7), *pusaq* (8), *isqun* (9), *chunka* (10), *chunka hukniyuq* (11), *chunka iskayniyuq* (12), *iskay chunka* (20), *pachak* (100), *waranqa* (1,000), *hunu* (1,000,000), *lluna* (1,000,000,000,000).

Substantive

Adverbe

Verbe

Particule gramaticale

Evidențialitate

În cultura populară

Vezi și

- Limba aimara
- Anzi

Note

1. ^ *Language* (https://op.europa.eu/web/eu-vocabularies/at-dataset/-/resource/dataset/language)
2. ^ Torero, Alfredo (1983), „La familia lingûística quechua”, *América Latina en sus lenguas indígenas*, Caracas: Monte Ávila, ISBN 9233019268
3. ^ Torero, Alfredo (1974), *El quechua y la historia social andina*, Lima: Universidad Ricardo Palma, Dirección Universitaria de Investigación, ISBN 9786034502109
4. ^ Ethnologue report for Quechuan (SIL) (http://www.ethnologue.com/show_family.asp?subid=90769)
5. ^ Lyle Campbell, *American Indian Languages: The Historical Linguistics of Native America*, Oxford University Press, 1997, p. 189

Referințe

- Cerrón-Palomino, Rodolfo. *Lingüística Quechua*, Centro de Estudios Rurales Andinos 'Bartolomé de las Casas', 2nd ed. 2003
- Cole, Peter. "Imbabura Quechua", North-Holland (Lingua Descriptive Studies 5), Amsterdam 1982.
- Cusihuamán, Antonio, *Diccionario Quechua Cuzco-Collao*, Centro de Estudios Regionales Andinos "Bartolomé de Las Casas", 2001, ISBN 9972691365
- Cusihuamán, Antonio, *Gramática Quechua Cuzco-Collao*, Centro de Estudios Regionales Andinos "Bartolomé de Las Casas", 2001, ISBN 9972691373
- Mannheim, Bruce, *The Language of the Inka since the European Invasion*, University of Texas Press, 1991, ISBN 0292746636
- Rodríguez Champi, Albino. (2006). Quechua de Cusco. *Ilustraciones fonéticas de lenguas amerindias*, ed. Stephen A. Marlett. Lima: SIL International y Universidad Ricardo Palma. [1] (http://lengamer.org/publicaciones/trabajos/quechua_cusco_afi.pdf)

Bibliografie

- Adelaar, Willem F. H. *Tarma Quechua: Grammar, Texts, Dictionary*. Lisse: Peter de Ridder Press, 1977.
- Bills, Garland D., Bernardo Vallejo C., and Rudolph C. Troike. *An Introduction to Spoken Bolivian Quechua*. Special publication of the Institute of Latin American Studies, the University of Texas at Austin. Austin: Published for the Institute of Latin American Studies by the University of Texas Press, 1969. ISBN 0292700199
- Curl, John, *Ancient American Poets*. Tempe AZ: Bilingual Press, 2005.ISBN 1-931010-21-8 http://red-coral.net/Pach.html
- Gifford, Douglas. *Time Metaphors in Aymara and Quechua*. St. Andrews: University of St. Andrews, 1986.
- Harrison, Regina. *Signs, Songs, and Memory in the Andes: Translating Quechua Language and Culture*. Austin: University of Texas Press, 1989. ISBN 0292776276
- Jake, Janice L. *Grammatical Relations in Imbabura Quechua*. Outstanding dissertations in linguistics. New York: Garland Pub, 1985. ISBN 082405475X
- King, Kendall A. *Language Revitalization Processes and Prospects: Quichua in the Ecuadorian Andes*. Bilingual education and bilingualism, 24. Clevedon, UK: Multilingual Matters LTD, 2001. ISBN 1853594954
- King, Kendall A., and Nancy H. Hornberger. *Quechua Sociolinguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2004.
- Lara, Jesús, Maria A. Proser, and James Scully. *Quechua Peoples Poetry*. Willimantic, Conn: Curbstone Press, 1976. ISBN 0915306093

- Lefebvre, Claire, and Pieter Muysken. *Mixed Categories: Nominalizations in Quechua*. Studies in natural language and linguistic theory, [v. 11]. Dordrecht, Holland: Kluwer Academic Publishers, 1988. ISBN 1556080506
- Lefebvre, Claire, and Pieter Muysken. *Relative Clauses in Cuzco Quechua: Interactions between Core and Periphery*. Bloomington, Ind: Indiana University Linguistics Club, 1982.
- Muysken, Pieter. *Syntactic Developments in the Verb Phrase of Ecuadorian Quechua*. Lisse: Peter de Ridder Press, 1977. ISBN 9031601519
- Nuckolls, Janis B. *Sounds Like Life: Sound-Symbolic Grammar, Performance, and Cognition in Pastaza Quechua*. Oxford studies in anthropological linguistics, 2. New York: Oxford University Press, 1996. ISBN
- Parker, Gary John. *Ayacucho Quechua Grammar and Dictionary*. Janua linguarum. Series practica, 82. The Hague: Mouton, 1969.
- Sánchez, Liliana. Quechua-Spanish Bilingualism: Interference and Convergence in Functional Categories. Language acquisition & language disorders, v. 35. Amsterdam: J. Benjamins Pub, 2003. ISBN 1588114716
- Weber, David. *A Grammar of Huallaga (Huánuco) Quechua*. University of California publications in linguistics, v. 112. Berkeley: University of California Press, 1989. ISBN 0520097327
- Wright, Ronald, and Nilda Callañaupa. *Quechua Phrasebook*. Hawthorn, Vic., Australia: Lonely Planet, 1989. ISBN 0864420390

Legături externe

Format:Wikibookspar Format:Wiktionarylang

- El Quechua de Santiago del Estero (http://webs.satlink.com/usuarios/r/rory/main.htm), extensive site covering the grammar of Argentinian Quechua (in Spanish)
- runasimi.de (http://www.runasimi.de) Multilingual Quechua website with online dictionary (xls) Quechua - German - English - Spanish.
- Quechua Language and Linguistics (http://www.quechua.org.uk) an extensive site.
  - The Sounds of the Andean Languages (http://www.quechua.org.uk/Eng/Sounds) listen online to pronunciations of Quechua words, see photos of speakers and their home regions, learn about the origins and varieties of Quechua.
- CyberQuechua (http://dolphin.upenn.edu/~scoronel/quechua.html), by the Quechua-speaking linguist Serafín Coronel Molina.
- Multilingual Dictionary: Spanish - Quechua (Cusco, Ayacucho, Junín, Ancash) - Aymara (http://portal.huascaran.edu.pe:8080/CIApps/Curricular/Diccionario/index.htm)
- Toponimos del Quechua de Yungay, Peru (http://www.yungayperu.com.pe/Quechua%20Yungay.htm)
- Sacred Hymns of Pachacutec (http://red-coral.net/Pach.html)
- Quechua Network's Dictionary (http://www.quechuanetwork.org/dictionary.cfm?lang=e) a very good one.
- Quechua lessons (www.andes.org) (http://www.andes.org/q_grammar.html) in Spanish and English
- Quechua course (http://www.yachay.com.pe/especiales/quechua/) in Spanish, by Demetrio Tupah Yupanki (Red Científica Peruana)
- Detailed map of the varieties of Quechua according to SIL (fedepi.org) (http://www.fedepi.org/Q/)

- Quechua - English Dictionary (http://www.websters-online-dictionary.org/definition/Quechua-english/): from Webster's Online Dictionary (http://www.websters-online-dictionary.org) - the Rosetta Edition.
- Ecuadorian Quechua - English Dictionary (http://www.websters-online-dictionary.org/definition/Ecuadorian+Quechua-english/): from Webster's Online Dictionary (http://www.websters-online-dictionary.org) - the Rosetta Edition.
- Google Quechua (http://www.google.com/intl/qu/)
- 5 Quechua dictionaries online (http://www.runasimipi.org/blanco-en.php?file=diccionarios)

Adus de la https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=Limbi_quechua&oldid=13298325

Ultima editare a paginii a fost efectuată la 25 februarie 2020, ora 23:17.

Acest text este disponibil sub licența Creative Commons cu atribuire și distribuire în condiții identice; pot exista și clauze suplimentare. Vedeți detalii la Termenii de utilizare.